

РОЗДІЛ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 340.12: 340.113

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ» В НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТАХ

INSTITUTIONALIZATION CONCEPT OF «REVOLUTION DIGNITY» IN THE NORMATIVE DOCUMENT

Белкін Л.М.,
*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
юридичний радник
Адвокатського бюро Марка Белкіна «Еталон»*

Стаття присвячена дослідженню історії закріплення поняття «Революція Гідності» в українських нормативно-правових актах. Запропонована класифікація актів, в яких використовується це поняття. Розглянуте значення вказаних актів для забезпечення соціального захисту учасників Революції Гідності та членів їх сімей, а також увічнення подій Революції Гідності в суспільній і народній свідомості.

Ключові слова: Революція Гідності, соціальний захист, орден Героїв Небесної Сотні, патріотичний та виховний потенціал Революції Гідності, Музей Революції Гідності.

Статья посвящена исследованию истории закрепления понятия «Революция Достоинства» в украинских нормативно-правовых актах. Предложена классификация актов, в которых используется это понятие. Рассмотрено значение указанных актов для обеспечения социальной защиты участников Революции Достоинства и членов их семей, а также увековечивания событий Революции Достоинства в общественном и народном сознании.

Ключевые слова: Революция Достоинства, социальная защита, орден Героев Небесной Сотни, патриотический и воспитательный потенциал Революции Достоинства, Музей Революции Достоинства.

The article investigates the history of consolidation of the concept «Revolution of Dignity» in the Ukrainian legal acts. The classification of attacks that use this concept. Consider the value of these instruments to ensure the social protection of participants of the Revolution of Dignity and their families, as well as the perpetuation of the events of the Revolution of Dignity in the public and national consciousness.

Key words: Revolution of Dignity, social protection, Order of Heroes Hundreds of Heaven, patriotic and educational potential of the Revolution of Dignity, the Revolution of Dignity Museum.

Постановка проблеми. Революція Гідності 2013–2014 рр. та війна українського народу проти російської агресії стали у XXI столітті центральними подіями новітньої історії не лише України, а і Європи та світу. Революція Гідності сприяла відродженню цінностей свободи, гідності, переосмисленню багатьма людьми свого призначення [1, с. 3]. Натомість масштабність впливу подій Революції Гідності на долю країни і окремих людей потребує юридично визначеності (інституціоналізації) цього поняття.

Стан дослідження. Поняття «Революція Гідності» достатньо широко використовується в політичній, історичній, учбовій, художній літературі [1, 2 та ін.]. Однак використання цього поняття спирається переважно на емоційні уявлення авторів і спогади учасників подій та спостерігачів. За даними соціологів Фонду «Демократичні ініціативи», кожен п'ятий дорослий громадянин України, або майже 10 мільйонів, безпосередньо чи опосередковано брали участь у подіях Майдану [1, с. 20]. За таких умов цікаво та актуально розглянути офіційні тлумачення цього поняття в нормативних документах.

Це необхідно, як мінімум, для однакового розуміння одних і тих самих явищ різними авторами і користувачами текстів. Окремі питання вирішення цієї проблеми започатковані автором у статті [3].

Мета статті – дослідити історію закріплення поняття «Революція Гідності» в українських нормативно-правових актах та нормативний зміст цього поняття.

Виклад основного матеріалу. Пошук по офіційному сайту Верховної Ради України (ВРУ) «Законодавство» дозволяє встановити низку офіційних документів, де використовується поняття «Революція Гідності». Ці документи можна умовно поділити на 3 групи: а) ті, що спрямовані на точне юридичне визначення поняття і соціальний захист учасників Революції; б) ті, що регулюють увічнення подій Революції Гідності в суспільній і народній свідомості; в) ті, що спрямовані на використання політичного, соціологічного, патріотичного та виховного потенціалу Революції Гідності.

1. *Юридичне визначення та соціальний захист.* Напевно, буде чесним визнати, що ця група доку-

ментів має найбільше практичне значення для учасників Революції Гідності, оскільки положення цих документів дозволяють отримувати певні статуси та офіційно визначати часові рамки.

Першим нормативним актом, в якому робилася спроба врегулювати питання статусу учасників та соціальної підтримки сімей учасників Революції Гідності, була Постанова Кабінету Міністрів України (КМУ) від 28.03.2014 р. № 76 із тодішньою назвою «Про соціальний захист членів сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися в період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р.». Особливості соціальної підтримки сімей учасників Революції Гідності у 2015 р. визначалися Постановою КМУ від 11.02.2015 р. № 51 «Про виплату у 2015 році одноразової грошової допомоги членам сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися в період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 р., та особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі в зазначених акціях». Але тоді в текстах цих Постанов не використовувалося поняття *«Революція Гідності»*.

Постановою КМУ від 29.07.2015 р. № 536 змінена назва і розширене коло осіб, що мають право на соціальний захист відповідно до Постанов від 28.03.2014 р. № 76 та від 11.02.2015 р. № 51, – назва обох Постанов та відповідні норми тексту доповнені словами: «А також осіб, яким посмертно присвоєно звання Герой України за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народові, виявлені під час Революції гідності». Тоді і виникло використання в Постановах від 28.03.2014 р. № 76 та від 11.02.2015 р. № 51 поняття «Революція Гідності».

Відповідно до Постанови від 28.03.2014 р. № 76 (з урахуванням наступних змін) у 2014 р. зазначеному колу осіб передбачене здійснення доплати до пенсії у зв'язку з втратою годувальника непрацездатним членам сімей, які перебували на утриманні осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, а також працівників правоохоронних органів і військовослужбовців, смерть яких пов'язана з участю в зазначених акціях, у таких розмірах: на одного непрацездатного члена сім'ї – 5000 гривень; на двох непрацездатних членів сім'ї – 6500 гривень; на трьох та більше непрацездатних членів сім'ї – 8000 гривень. У 2015 р. особливості виплати одноразової грошової допомоги встановлювалися вже Постановою КМУ від 11.02.2015 р. № 51: членам сімей осіб, коло яких визначене в назві Постанови (з урахуванням Постанови КМУ від 29.07.2015 р. № 536), – у 100-кратному розмірі прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 01.01.2015 р., а особам, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі в зазначених акціях, – у 50-кратному розмірі зазначеного прожиткового мінімуму.

Вперше на законодавчому рівні питання соціального захисту учасників Революції Гідності врегу-

лювалося Законом України (ЗУ) від 10.02.2015 р. № 175-VIII «Про внесення зміни до статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Видно, що законодавець не дуже квапився із врегулюванням статусу учасників Революції Гідності, розпочавши вирішувати це питання тільки до річниці Революції. З іншого боку, власне саме в цьому законі вперше дано точне юридичне визначення Революції Гідності – це масові акції громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича. Це визначення повністю відтворено в ЗУ від 18.02.2016 р. № 1010-VIII «Про внесення зміни до статті 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» щодо призначення пенсій особам, які стали інвалідами внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі в Революції Гідності», а також у підзаконних актах, прийнятих на виконання ЗУ від 10.02.2015 р. № 175-VIII, а саме: в Постанові КМУ від 26.06.2015 р. № 482 та в Наказі Міністерства охорони здоров'я від 01.10.2015 р. № 634 (далі – Наказ МОЗ № 634), зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 02.10.2015 р. за № 1183/27628.

Відповідно до ЗУ № 175-VIII в частину другу статті 7 ЗУ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (від 22.10.1993 р. № 3551-XII, з наступними змінами та доповненнями) внесений пункт 10, відповідно до якого осіб, які стали інвалідами внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі в Революції Гідності, та які звернулися за медичною допомогою в період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року, прирівняно до інвалідів війни в розумінні ЗУ від № 3551-XII. Цей статус не поширюється на працівників міліції, осіб, які проходили службу в правоохоронних органах спеціального призначення, військовослужбовців внутрішніх військ, Збройних Сил України та інших військових формувань, які отримали інвалідність внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час виконання службових обов'язків, пов'язаних із подіями Революції Гідності. Участь осіб у Революції Гідності та отримання ними під час Революції Гідності поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я; зв'язок інвалідності з пораненнями, каліцтвом, контузією чи іншим ушкодженням здоров'я, отриманими учасниками Революції Гідності, встановлюються в порядку, визначеному КМУ; порядок надання статусу інваліда війни особам, зазначеним в абзаці першому цього пункту, визначає КМУ.

Ці питання вирішуються в Постанові КМУ від 26.06.2015 р. № 482, якою затверджені Порядок встановлення факту участі осіб, які стали інвалідами внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі в Революції Гідності, і одержання ними під час участі у Революції Гідності поранень, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я; а також Порядок

встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями, каліцтвом, контузією чи іншими uszkodженнями здоров'я, одержаними особами, які стали інвалідами внаслідок поранень, каліцтва, контузії чи інших uszkodжень здоров'я, одержаних під час участі в Революції Гідності.

При цьому рішення про встановлення факту участі особи в Революції Гідності, одержання нею під час участі в Революції Гідності uszkodжень здоров'я та про направлення її для проведення медико-соціальної експертизи для встановлення зв'язку інвалідності з uszkodженнями здоров'я, одержаними нею під час участі у Революції Гідності, ухвалюється міжвідомчою комісією з питань встановлення факту участі осіб у Революції Гідності та одержання ними під час участі в Революції Гідності uszkodжень здоров'я (далі – міжвідомча комісія), що утворюється МОЗ у відповідності до Положення про міжвідомчу комісію з питань встановлення факту участі осіб у Революції Гідності та отримання ними під час Революції Гідності uszkodжень здоров'я, затвердженого Наказом МОЗ № 634, а зв'язок інвалідності з пораненнями, каліцтвом, контузією чи іншим uszkodженням здоров'я, отриманими особами під час участі у Революції Гідності, встановлюється за результатами медико-соціальної експертизи.

Ще через рік – у ЗУ від 18.02.2016 р. № 1010-VIII – передбачено внесення змін у статтю 32 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (від 09.07.2003 р. № 1058-IV, з наступними змінами та доповненнями), відповідно до яких (змін) призначення пенсії по інвалідності особам – учасникам Революції Гідності, які підпадають під дію умов, визначених ЗУ № 175-VIII, здійснюється незалежно від наявності страхового стажу.

До елементів соціального захисту учасників Революції Гідності можуть бути віднесені пільги щодо їх зарахування на навчання до вищих навчальних закладів України. Так, відповідно до Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2016 році, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 15.10.2015 р. № 1085, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 04.11.2015 р. за № 1351/27796, виключно за результатами співбесіди зараховуються до вищого навчального закладу особи – учасники Революції Гідності, які підпадають під дію умов, визначених ЗУ № 175-VIII. При цьому в документі повністю відтворюється юридичне визначення розуміння Революції Гідності, наведене в ЗУ № 175-VIII.

2. *Увічнення подій Революції Гідності в суспільній і народній свідомості.* За період після Революції Гідності прийнята низка правових актів, спрямованих на увічнення подій Революції Гідності як складової частини національної пам'яті українського народу.

Одним із ключових моментів увічнення героїв Революції Гідності замислювалося заснування ордену Героїв Небесної Сотні. Орден встановлений ЗУ від 01.07.2014 р. № 1546-VII «Про внесення зміни до статті 7 Закону України «Про державні нагороди України». Цим законом перелік орденів України допо-

внений орденом Героїв Небесної Сотні – для відзначення осіб за громадянську мужність, патріотизм, відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, активну благодійну, гуманістичну, громадську діяльність в Україні, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності (листопад 2013 року – лютий 2014 року), інших подій, пов'язаних із захистом незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України.

По суті, це було перше офіційне використання поняття «Революція Гідності» у правових актах.

Відповідно до Статуту ордена Героїв Небесної Сотні, затвердженого Указом Президента України від 03.11.2014 р. № 844/2014, цим орденом нагороджуються громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Нагородження орденом вдруге не провадиться. Нагородження орденом Героїв Небесної Сотні може бути проведено посмертно. Нагороджений цим орденом іменується лицарем ордена Героїв Небесної Сотні. Відповідно до ст. 11 ЗУ від 22.10.1993 р. № 3551-XII особи, нагороджені орденом Героїв Небесної Сотні, вважаються Особами, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною.

В історичному контексті варто пригадати, що нагородження орденом Героїв Небесної Сотні певний час розглядалося як альтернатива вшануванню полеглих героїв Революції Гідності шляхом присвоєння їм звання Героя України. Так, у Постанові ВРУ від 24.02.2014 р. № 774-VII «Про вшанування учасників збройних конфліктів під час мирних акцій протесту» містилася пропозиція наступному Президенту України посмертно присвоїти звання Герой України полеглим та смертельно пораним цивільним учасникам збройних конфліктів під час мирних акцій протесту в Україні впродовж листопада 2013 – лютого 2014 року. Тоді Рада обмежилася пропозицією, оскільки виконуючий обов'язки Президента України не мав повноважень здійснювати нагородження. Але в липні 2014 р. виникла ідея обмежитися нагородженням полеглих героїв орденом Героїв Небесної Сотні [4]. Однак ця ідея не знайшла підтримки в учасників Революції Гідності та родин загиблих. Тому за наслідками чергових зустрічей із громадськістю Президент України П.О. Порошенко прийняв вольове рішення і підписав Указ від 21.11.2014 р. № 890/2014 «Про присвоєння звання Герой України» – «За громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності». Разом із тим під час зустрічі з представниками громадськості Президент уточнив, що, згідно з процедурою звання Героя України неможливо присвоїти трьом іноземцям, які загинули під час Революції Гідності. Тому їх нагороджено орденом Героїв Небесної Сотні [5]. Серед нагороджених цим орденом – М.М. Жизневський (Білорусь), Д. Кіпіані, З. Хурція (обидва – Грузія). Нагородження здійснене Указом Президента України від 27.11.2014 р. № 893/2014. На даний момент більше нагороджень цим орденом не відбувалося.

Іншим напрямом увічнення подій Революції Гідності є створення музею «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції гідності». Музей започатковано громадською ініціативою «Музей Майдану/Музей Свободи». Учасники ініціативи працювали над концепцією Музею, збирали артефакти та свідчення, забезпечували зберігання, дослідження та популяризацію об'єктів, предметів і місць, пов'язаних із Революцією Гідності [6]. Офіційний статус музею встановлений Розпорядженням КМУ від 18.11.2015 р. № 1186-р «Про утворення державного закладу «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності», за пунктом 1 якого (розпорядження) передбачено утворити державний заклад «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності» з віднесенням його до сфери управління Українського інституту національної пам'яті. Правда, в первісному варіанті постанови у назві та в пункті 1 слово «Революції» не використовується і терміново включене в текст Розпорядженням КМУ від 23.11.2015 р. № 1230-р.

Указом Президента України від 12.04.2016 р. № 138/2016 музею наданий статус національного з найменуванням його «Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності». Попередньо Постановою КМУ від 25.03.2016 р. № 232 зняті загальні обмеження, встановлені Постановою КМУ від 01.03.2014 р. № 65, щодо ініціювання питань про надання закладам (установам) статусу національного, академічного, дослідницького, – відносно надання статусу національного державному закладу «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції гідності».

Крім того, Постановою КМУ від 25.03.2016 р. № 259 Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів із реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, затверджений Постановою КМУ від 05.05.2015 р. № 421, поширений і на заходи щодо створення та забезпечення діяльності Меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції гідності.

Таким чином, створення і функціонування Меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні – Музею Революції гідності – унормовано законодавчо протягом листопада 2015 р. – квітня 2016 р.

3. Використання політичного, соціологічного, патріотичного та виховного потенціалу Революції Гідності. У Плані дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд» у 2014–2015 роках, затвердженому розпорядженням КМУ від 26.11.2014 р. № 1176-р, зазначено, що Революція гідності (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) засвідчила посилення ролі громадянського суспільства в розбудові держави. Підвищення політичної активності громадян та інститутів громадянського суспільства демонструє їх прагнення мати легітимні механізми захисту своїх прав і свобод, впливу на дії органів державної влади, притягнення до відповідальності посадових

осіб, які використовують владу для збагачення, а не для задоволення суспільних потреб.

Цей потенціал Революції Гідності влада регулярно намагається використовувати під час визначення важливих та знаменних подій у житті України. Так, у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схвалений Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015, наголошено, що Революція гідності та боротьба за свободу України створили нову українську ідею – ідею гідності, свободи і майбутнього. Громадяни України довели і продовжують у надтяжких умовах щоденно доводити, що саме гідність є базовою складовою частиною характеру Українського народу. Україна переходить у нову епоху історії, і Український народ отримує унікальний шанс побудувати нову Україну.

У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015, вказано, що Революція гідності (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.) – проти корумпованої влади, яка, свідомо ігноруючи права, свободи і законні інтереси громадян, під тиском ззовні намагалася перешкодити європейському вибору Українського народу, відкрила перед Україною можливості для побудови нової системи відносин між громадянином, суспільством і державою на основі цінностей свободи і демократії.

У Національній Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 26.02.2016 р. № 68/2016, підкреслено, що Революція Гідності відкрила новий етап в історії розвитку громадянського суспільства, продемонструвала вплив громадськості на суспільно-політичні перетворення, стала поштовхом для оновлення та переформатування влади.

В Указі Президента України від 24.06.2015 р. № 360/2015 «Про відзначення 24-ї річниці незалежності України» передбачається необхідність широкого висвітлення історії державотворення та боротьби за незалежність України, подій в Україні під час Революції Гідності та подвигу учасників антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях у боротьбі із зовнішньою агресією, а також вшанування пам'яті загиблих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях.

В Указі Президента України від 23.08.2015 р. № 497/2015 «Про відзначення у 2015 році Дня захисника України» передбачається необхідність запрошення до участі у святкових заходах, зокрема, військовослужбовців, учасників антитерористичної операції в Донецькій і Луганській областях, учасників Революції гідності, ветеранів війни та військової служби, учасників українського визвольного руху, членів сімей загиблих (померлих) воїнів, представників духовенства, української діаспори і дипломатичного корпусу, міжнародних організацій.

Висновки. Юридична інституціоналізація поняття «Революція Гідності» відбувається шляхом використання цього поняття в нормативних актах різноманітного спрямування, починаючи з липня

2014 року, і використовується для вирішення питань надання статусу та соціального захисту учасників Революції; увічнення подій Революції Гідності в суспільній і народній свідомості; використання політичного, соціологічного, патріотичного та виховного потенціалу Революції Гідності. Водночас така інсти-

туціоналізація відбувалася дуже повільно, за явної незацікавленості влади, переважно під тиском громадськості і до чергових річниць Революції Гідності, що пов'язано із небажанням влади згадувати про події Революції Гідності, її вимоги та сподівання, живих і полеглих носіїв цих сподівань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Революція Гідності 2013-2014 рр. та агресія Росії проти України : навч.-метод. посіб. / Палій О., Головка В., Черевко О., Янішевський С. ; за заг. ред. П. Полянського. – К. : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2015. – 36 с.
2. Історія держави і права України: акад. курс : підручник / Б.Й. Тищик, І.Й. Бойко ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – К. : Ін Юре, 2015. – 807 с.
3. Белкін Л. Використання поняття «Революція Гідності» у правових актах : Про Революцію Гідності – офіційно / Л. Белкін // Юридична газета. – 17.01.2017 р. – № 1 (551). – С. 20-22.
4. Порошенко зустрівся з родинами Героїв Небесної сотні [Електронний ресурс]. – 10.07.2014 р. – Режим доступу : <http://vultv.com.ua/poroshenko-zustrivsia-z-rodynamy-herojiv-nebesnoji-sotni/>
5. Порошенко присвоїв Героям Небесної Сотні звання Героя України [Електронний ресурс]. – 21.11.2014 р. – Режим доступу : <http://www.5.ua/hronika-maidany/poroshenko-prysvoiv-heroiam-nebesnoi-sotni-zvannia-heroiia-ukrainy-61928.html>
6. Музей Революції Гідності / Матеріал из Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9_%D0%A0%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%93%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96

УДК 340.1

ПРАВОВА ОСВІТА ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

LEGAL EDUCATION AS A STRUCTURAL COMPONENT OF EDUCATION IN UKRAINE

Заєць А.С.,

*здобувач кафедри загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті розкривається поняття форми правового виховання, визначається система його форм. Проводиться дослідження різних позицій вчених щодо визначення форм правового виховання. Дається коротка характеристика кожної форми.

Ключові слова: правове виховання, форми правового виховання, правове навчання, самовиховання, правова пропаганда, юридична практика.

В статье раскрывается понятие формы правового воспитания, определяется система его форм. Проводится исследование разных позиций ученых по вопросу определения форм правового воспитания. Дается краткая характеристика каждой формы.

Ключевые слова: правовое воспитание, формы правового воспитания, средства правового воспитания, правовое обучение, самовоспитание, правовая пропаганда, юридическая практика.

The article deals with the concept of a legal education form and the system of its forms. Various opinions of scholars regarding definition of the forms of legal education are reviewed. Each form of legal education is described in brief.

Key words: legal education, forms of legal education, means of legal education, legal training, self-education, legal propaganda, legal practice.

Актуальність теми дослідження. Система освіти в сучасній Україні має стати засобом, потенціалом і ресурсом розвитку, становлення інформаційної та правової держави. Недостатня правова обізнаність громадян досить часто була суттєвою причиною порушень їхніх основних прав і свобод в повсякденних соціальних практиках, серйозною перешкодою реалізації їхніх прав і свобод. Таке становище зумовлювало необхідність всебічного роз'яснення основ правових актів, утвердження їх основних положень у свідомості громадян як переконань, принципів практичної дії.

Сучасна українська правова освіта є продуктом тривалого й неоднозначного процесу розвитку. Це

зумовлено складним характером державно-правового будівництва в Україні й особливостями її суспільно-політичного устрою на тому чи іншому етапі.

На першому етапі головними осередками правової освіти в Україні були юридичні факультети університетів. Одні з цих університетів виникли й діяли три-чотири десятиліття на землях України, які входили до складу Російської імперії (Харківський – 1805 р., Київський – 1834 р. і Новоросійський (Одеський) – 1865 р.), а інші (Львівський – 1661 р. і Чернівецький – 1875 р.) – на українських територіях, якими володіли Польща, Австро-Угорщина чи Румунія. За відсутності суверенної державності в Україні правова освіта в універ-